

Melderstein bruksmiljö

Riksintresse kulturmiljö, Luleå kommun

Länsstyrelsen
Norrbotten

Foto: Länsstyrelsen

Sambandet mellan det småbrutna, lätt kuperade odlingslandskapet med åkerholmar och flikiga kanter i väster och herrgården är ett uttryck för bruksmiljön som självförsörjande enhet för en arbetarskara utan tillgång till egen mark.

Omslagsfoto: Bruksherrgården fick sin nuvarande resning med två våningar kring sekelskiftet 1700–1800, med valmat mansardtak, stenimiterad träarkitektur och en veranda i två våningar. Byggnaden är en traditionell representant för den förindustriella kapitalismen. Parkmiljö kring bruksherrgården med ädelgranar och popplar samt en spegeldamm markerar byggnadens status.

Melderstein BD 42

Motivering

Bruksmiljö för bearbetning av tackjärn utvunnet ur Gällivaremalmen. Läget intill Råneälven speglar tillgång till skog och vattenkraft som var de viktigaste förutsättningarna för industriell järnframställning. (Bruksmiljö, odlingslandskap).

Risk för påtaglig skada på riksintresset

- Påverkan på vattenvägarna och/eller dammen
- Intrång av nya anläggningar i området med ruiner och grunder
- Brutna siktlinjer mellan herrgården och det närliggande, småbrutna odlingslandskapet
- Intrång i och/eller uppdelning av herrgårdens park
- Dominerande nya anläggningar/bebyggelse i det småbrutna odlingslandskapet kring herrgården
- Okänsliga tillbyggnader till herrgården eller förvanskning av dess arkitektur

Historiskt och nationellt sammanhang

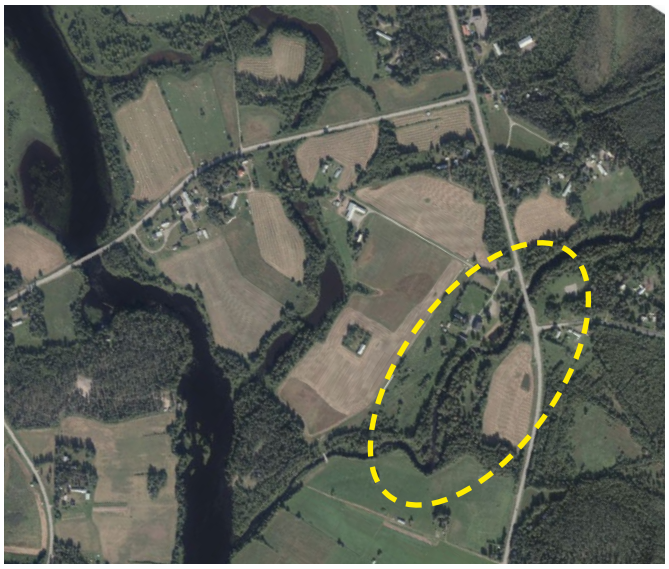
Bruket vid Melderstein etablerades på 1740-talet och var det första som anlades för att förädla tackjärn av den då sedan länge kända Gällivaremalmen. Innan järnmalm blir användbara produkter bearbetas materialet i tre steg.

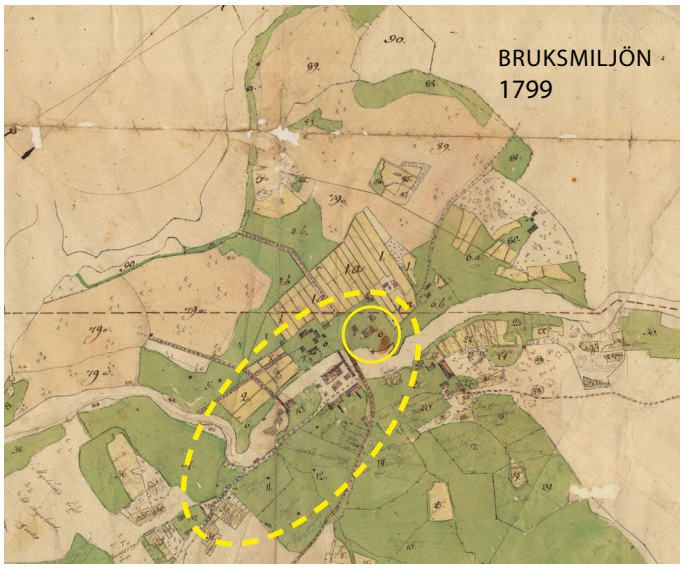
Det första steget - när malmen smältes till tackjärn i en masugn - utfördes i Strömsund.

Vid Meldersteins stångjärnshamrar bearbetades tackjärnet till ett smidbart råjärn s.k. stångjärn. I processens tredje steg smiddes stångjärnet till produkter som spadar, ankare, kätting m.m. i de finsmedjor och manufakturverk som fanns på platsen. Vid Melderstein fanns t.o.m. ett Gevärsfaktori.

Ett sågverk höll bruket igång under järnhanteringens återkommande nedgångsperioder. Då bruken bemannades av arbetare utan egen mark var ett aktivt jordbruk en viktig del av bruksmiljöerna. 1892, tio år efter att Melderstein köpts upp av Gällivare AB, lades verksamheten ner. Då hade tekniska landvinningar gjort att järnframställning kunde koncentreras till färre platser och träkolet ersattes av stenkol.

Riksintressets uttryck – spåren som gör historien synlig i landskapet

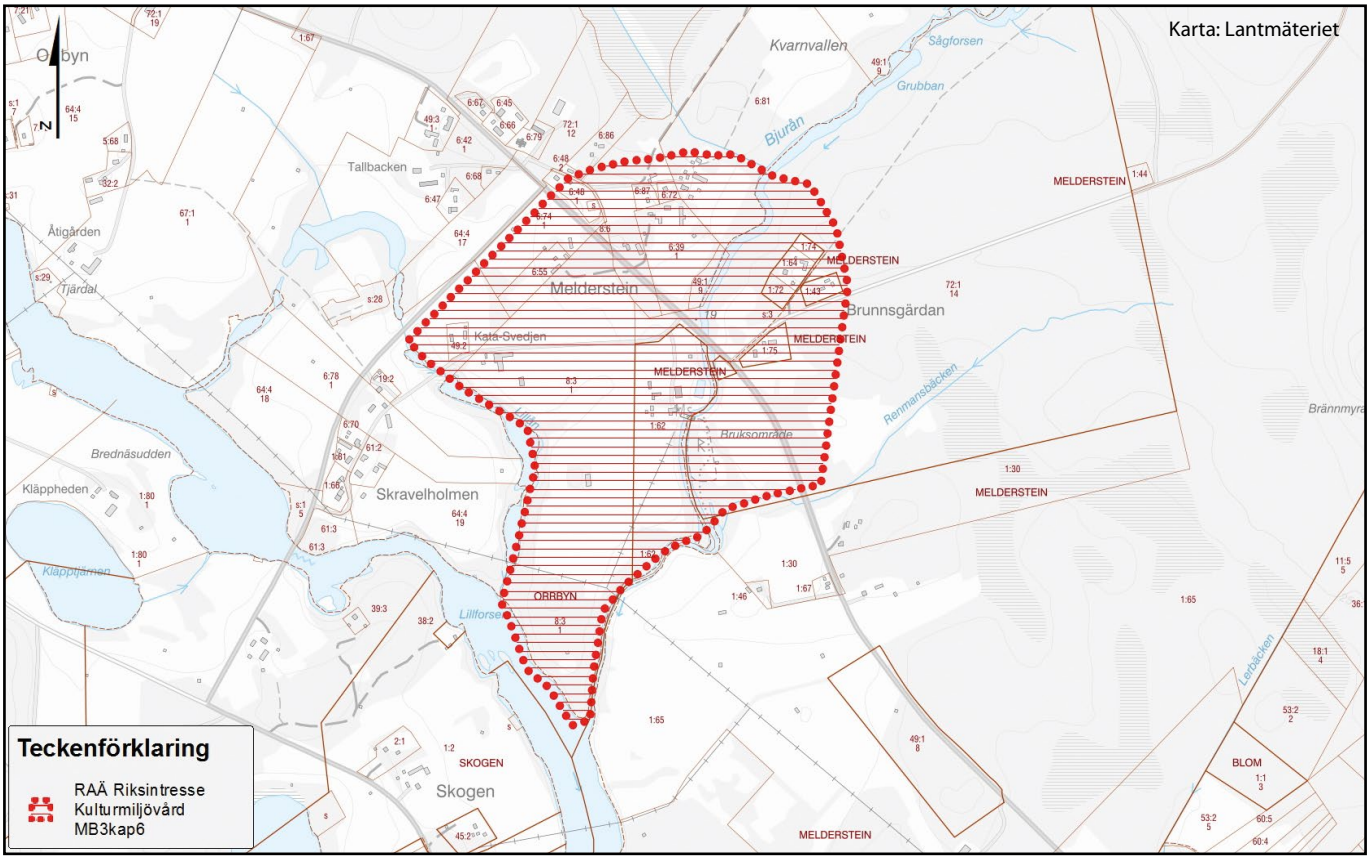
Grunden efter den 20 m långa stall- och ladugårdslängan i sydväst, minner om brukens behov av livsmedelsförsörjning och arbetshästar.

Ruiner och grunder efter stångjärnshammare, smedjor, kolhus och såg.

Vattendragen - Bjurbäcken med fallhöjd stor nog att driva hamrarna och Råne älven som utgjorde färdled - var några av brukets viktigaste förutsättningar. Den timrade dammanläggningen (rekonstruerad) som användes för att styra energitillgången. Den smala kanalen styrde flödet till vattenhjulen i dammen nedströms.

Kartan visar riksintressets avgränsning.

Om riksintressen för kulturmiljövård

- Bestämmelser om riksintressen för kulturmiljövård finns i Miljöbalken 3 kap 6 §. Det är Riksantikvarieämbetet som tar beslut om att ett område är riksintresse för kulturmiljö.
- Områden av riksintresse prövas i ärenden som handlar om ny eller ändrad markanvändning, som bygglov och detaljplaneläggning, vid väg och järnvägsbyggen, i ärenden som gäller vindkraft, gruvbrytning m.m.
- En kulturmiljö av riksintresse är ett område som tydligare än andra speglar en epok eller betydelsefull historisk samhällsprocess.
- Riksintresseområden kan tåla olika typer av förändringar. Gränsen för vad som tillåtet går vid ”påtaglig skada”.
- Påtaglig skada uppstår när upplevelsen av det historiska sammanhang, eller den epok som miljön representerar, blir kraftigt störd eller försvinner. Påtaglig skada kan även uppstå till följd av åtgärder som sker utanför områdets gräns.

Foto: Länsstyrelsen i Norrbottens län om inte annat anges.